

De Theologie Ontspoord

Van Natuurlijke Theologie tot Intelligent Design

Dr. Taede A. Smedes

Faculteit Godgeleerdheid, KU Leuven

Dimensies en functies van religie

Bijvoorbeeld:

- **Religie als praktijk:** kerkgang, liturgie
- **Sociaal verschijnsel:** wie zijn aanhangers; sociale structuur en functie van rel. gemeenschappen; morele regels
- **Geheel van verhalen:** welke verhalen; functie van verhalen; ontstaansgeschiedenis en duiding ervan (exegese)
- **Geheel van leerstellingen en overtuigingen:** wat geloven gelovigen; wat is officiële leer; coherentie, consistentie.

Vandaag de dag in publieke debatten wordt religie vaak gereduceerd tot slechts één functie:

Religie als (semi- of pseudo-wetenschappelijke) verklaring

2 foci:

- Wonderen en relatie tot wetenschappelijk wereldbeeld
- De oorsprong van alles: van het universum en van het leven op aarde

Waar komt deze verklarings-visie vandaan?

Middeleeuwen

- Wetenschap = Natuurfilosofie
- Artesfaculteit: logica, ethiek, metafysica en 'physica' (= natuurfilosofie):
 - voorbereidend voor de theologie
 - feitjeskennis (Aristoteles)
 - deductieve argumenten, geen empirisch onderzoek
 - theologie: naast fysieke werkelijkheid is ook geloof en openbaring (d.w.z. de Bijbel) bron van kennis over God

Middeleeuwen

- Natuurfilosofie & Bijbel: elkaar aanvullende bronnen voor theologie
 - In wereld werd iets van Gods wezen weerspiegeld
 - Gods Logos (Rede) in de schepping kan door met rede begiftigde mensen worden herkend
- Rede & religie gingen betrekkelijk goed samen...

Verlichting en daarna (17de-18de eeuw)

1648 = einde dertigjarige (godsdienst)oorlog
= begin van Verlichting

Zoektocht naar nieuw fundament voor de samenleving

Uitgangspunten:

- (gemeenschappelijke natuur van) de mens
- universele principes die voor iedereen gelden

Verlichting en daarna (17de-18de eeuw)

'Rede' centraal

Seculier cultuurbewustzijn: plaats en rol van godsdienst in samenleving veranderen

Rede is universele instantie: het gezonde mensenverstand

Doorbraak wiskundige wetenschappen (Descartes, 1596-1650)

Wetenschap wordt model van rationaliteit

Argwaan tegenover (de subjectiviteit van) confessioneel geloof

Fysico-theologie

- Correlatie tussen rationaliteit van de kosmos en menselijke vermogen om rationaliteit te herkennen en te doorgronden
- Bernard Nieuwentijt, Herman Boerhaave, Antoni v. Leeuwenhoek e.v.a. (allen ca. 1650-1750): proefondervindelijk (= empirisch) onderzoek leidt tot 'verheving van Godservaring'
- Grote rol voor **verwondering** (intuïtief)
- 'God' is geen conclusie van deductieve redenering, maar expressie van verwondering

Natuurlijke theologie

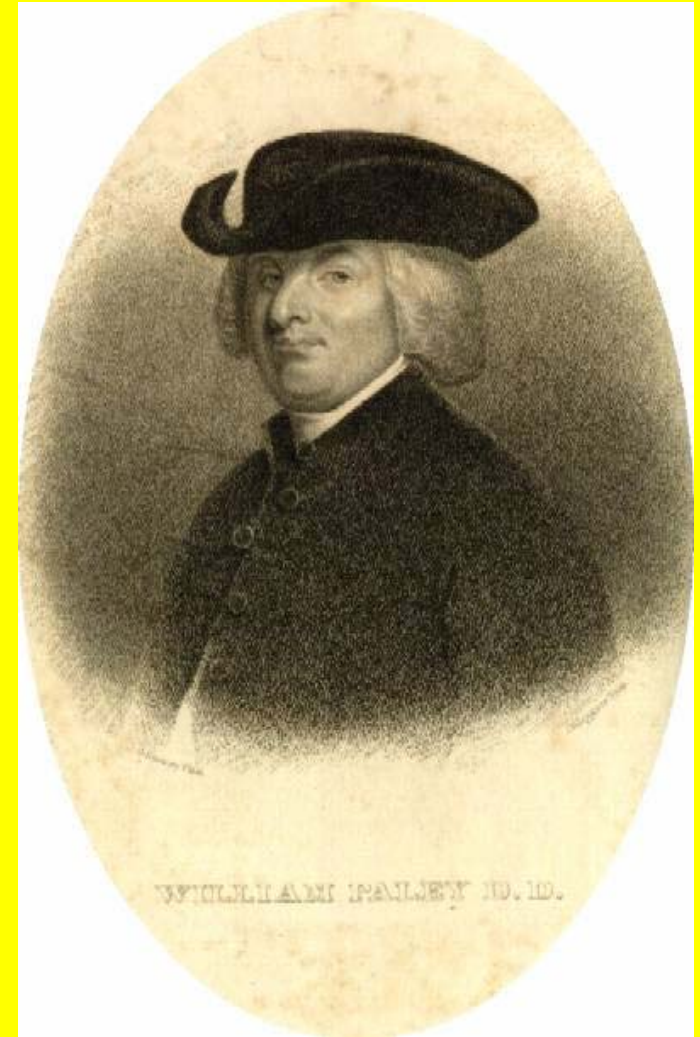
William Paley (1743-1805)

*Natural Theology: Or, Evidences of the
Existence and Attributes of the Deity
(1802)*

Ontwerpargument (*argument from design*)

Uit biologische eigenschappen kunnen we
afleiden:

- dat God *bestaat*
- hoe God *is* (eigenschappen)

Natuurlijke theologie

Paley koppelt kennis van God aan het ontbreken van wetenschappelijke kennis

Bij Paley gaat het mis!

Paley's natuurlijke theologie scheidt de voorwaarden voor een conflict tussen geloof en wetenschap

John Henry Newman (1801-1890):

“... zoals mensen nu eenmaal zijn, is deze zogenaamde wetenschap in staat ... om zichzelf tegen het christelijk geloof te keren...”

Darwin rekt af met Paleys God

Charles Darwin (1809-1882):

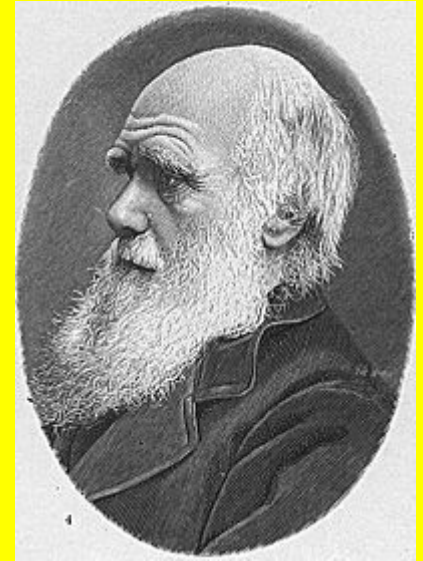
Eerst aanhanger van Paleys natuurlijke theologie

Tijdens reis op de *Beagle* twijfel over Paley

1859: *On the Origin of Species*: afscheid van Paley

Publicatie van *Origin* voelt als 'moordbekentenis'

N.B. Darwin is nooit atheïst geworden; zag zichzelf als agnost.

Darwin rekest af met Paleys God

Charles Darwin (1809-1882):

⇒ 'godsmoord'

⇒ Darwin was de moordenaar van Paleys ontwerper-God

⇒ Leemtes in biologische kennis kunnen efficiënt verklaard worden d.m.v. Darwins evolutietheorie

⇒ Beroep op bovennatuurlijke ontwerper niet langer nodig

Intelligent Design

- Ontstaat rond 1990
- Belangrijkste spelers: Phillip Johnson (jurist), William Dembski (wiskundige, theoloog), Michael Behe (biochemicus)
- Inspiratiebron is Paley's ontwerpargument
- Volgens William Dembski kent ID **drie elementen**:
 - ID = wetenschappelijk onderzoeksprogramma
 - ID = culturele beweging
 - ID = theorie van Gods handelen

ID als wetenschappelijk onderzoeksprogramma

- **Naturalisme:** alles kan d.m.v. natuurlijke oorzaken verklaard worden
- **“Irreducible complexity”:** biologisch ingewikkelde systemen die volgens ID niet verklaard kunnen worden d.m.v. Darwiniaanse mechanismen
 - Moeten in 1 keer zijn ontstaan, niet gradueel
 - Geen toeval, maar planning en ontwerp
- **Anti-evolutionistisch:** wel erkenning van verandering en soortvorming, maar niet conform het (neo-)Darwiniaanse evolutieparadigma

ID als culturele beweging

- Wetenschappers die ontevreden zijn met Darwiniaanse paradigma
- Naturalisme beïnvloedt de samenleving (bijv. homohuwelijk, seks, drugs, drankmisbruik, etc.)
- Gebruik van “slippery slope”-argumenten
- ID wil naturalisme uitbannen en zo de Amerikaanse en Europese samenleving naar evangelicaal-fundamentalistisch morele standaard hervormen
- **ID is een ideologie**

evolutietheorie wordt cultureel symbool voor alles wat fout is in de Westerse samenleving

ID als theorie van Gods handelen

- “De meest waarschijnlijke kandidaat voor de Designer is God” (Dembski)
- Paley’s strategie: gaten in kennis, dan God daarin
- **ID is theologisch destructief**
 - God of the gaps
 - Existentieel: vertwijfeling als God wegvalt als verklaring

Een andere benadering

- Een andere benadering: **beginnen bij wat er is**
- Bonhoeffer: ***Gott als Lückenbüsser*** ('gatenvuller-God')
theologisch verwerpelijk; is een destructieve theologie
- De verwondering over *wat is* en *dat het er is* is de bron van religie en uitgangspunt van een evt. dialoog tussen theologie en natuurwetenschap

Fundamenteel probleem van veel theologische benaderingen:
wijze waarop over God wordt ***gesproken en gedacht***

Veronderstelling: een **concurrentieverhouding** tussen God en
wereld, en dus tussen geloof en wetenschap

Resultaat: zoektocht naar onzichtbare gaten in kennis als plaatsen
voor Gods presentie

‘Constitutief verschil’

Geen concurrentie, geen rivaliteit tussen God & wereld en tussen geloof & wetenschap, maar verschillende taalregisters, verschillende perspectieven op de werkelijkheid

Woorden die in een religieuze context gebruikt worden, hebben andere betekenis dan in wetenschappelijk of dagelijks taalgebruik

Metaforen om dit verschil in perspectief te verduidelijken:

Schilderij

Melodie

Jij al-ler-hoog-ste Heer van al - le din-gen,
Schepper en va-der van al - le ster-ve-lin-gen,
Jou komt ons lied toe en Jou al-leen ons zin-gen.

Refrain:
Ze-gen de he-mel en ze-gen het land,
Ze-gen jouw mensen, be-waar ons in jouw hand.

Verliefdheid

‘Constitutief verschil’

Gelovigen zien weliswaar wat een natuurwetenschapper ook ziet, maar ze zien anders en méér. En juist dat méér, of die andersheid is ongrijpbaar.

- de clou van een mop
- de oplossing van een wiskundige vergelijking
- als een melodie
- als de schoonheid, eenvoud, en elegantie van een natuurwetenschappelijke theorie of een wiskundige vergelijking

Conclusie

“Wetenschap is niet de vijand, niet de concurrent, en ook niet de vreemde die voor het christelijke geloof volstrekt irrelevant is, maar een partner in de zoektocht naar een beter begrip van mens en wereld, ook al spreken beide een andere taal en behoren de resultaten van de wetenschappelijke zoektocht tot een ander taalregister.”

L. Boeve, *God onderbreekt de geschiedenis* (Leuven, Acco 2007), 143.

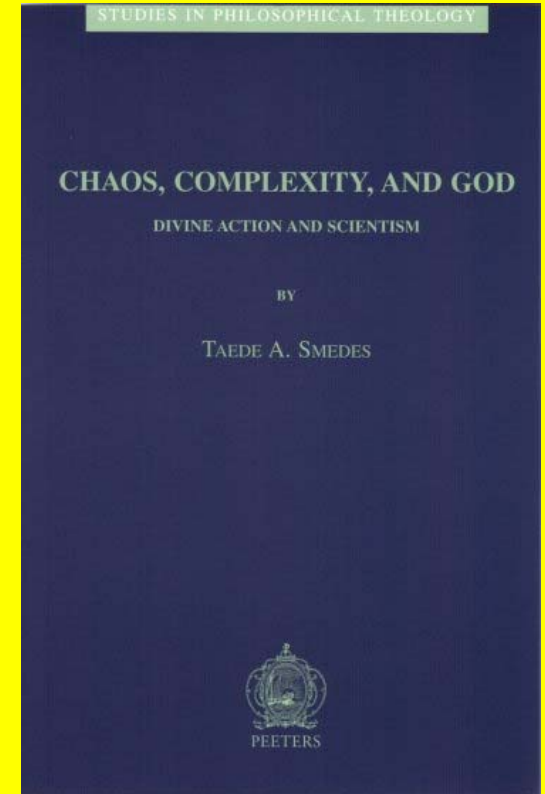
<http://www.tasmedes.nl>

<http://tasmedes.web-log.nl>

God en de menselijke maat: Gods handelen en het natuurwetenschappelijk wereldbeeld

Zoetermeer: Meinema 2006
ISBN: 9021141132

Chaos, Complexity, and God: Divine Action and Scientism

Leuven: Peeters Publishers 2004
ISBN: 9042915218